

Vídeňské feniky z hradu u Boršova nad Vltavou

Jan JOHN

Daniel KOVÁŘ

 75, 2020, s. 122–133

oo

Vienna pfennigs from a castle near Boršov nad Vltavou

The article informs about three Vienna pfennigs from the area of a castle near Boršov nad Vltavou (České Budějovice District), found during a metal detector survey in 2018. All three pfennigs were struck during the reign of Rudolf I of Habsburg in 1276–1282. The coins in combination with the written sources prove that the castle was inhabited in the last quarter of the 13th century.

 Vienna Pfennig; Rudolf I of Habsburg (1276–1282); castle; Boršov nad Vltavou (České Budějovice District) [CZ]; South Bohemia [CZ]; 13th century.

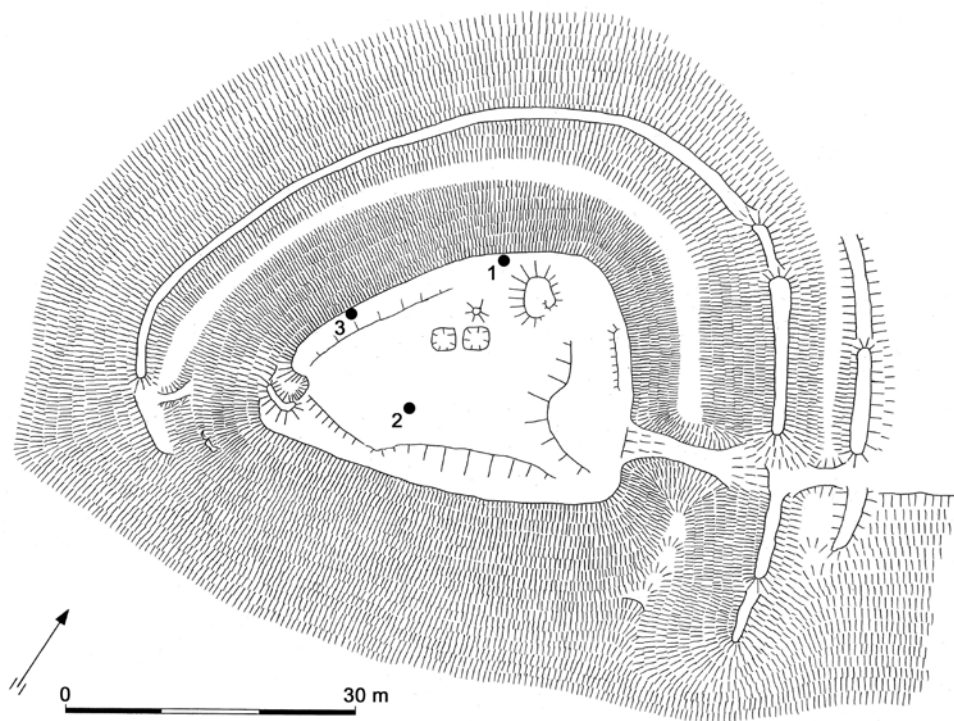
oo

 vídeňský fenik; Rudolf I. Habsburský (1276–1282); hrاد; Boršov nad Vltavou (okr. České Budějovice); jižní Čechy; 13. století.

Nedaleko od Boršova nad Vltavou na Českobudějovicku se nad levým břehem Vltavy, asi 1300 metrů západojihozápadně od farního kostela v obci, nachází opevněná lokalita, která svým charakterem odpovídá menšímu vrcholně středověkému hradu, a tuto dataci potvrzují i archeologické nálezy. Zakladatelé zvolili dobře chráněnou polohu, kterou ze tří stran obklopil příkop a vnější násep, na nejlépe přístupné východní straně dokonce zdvojený; jižnímu boku naopak zajišťoval dostatečnou ochranu sráz k řece, takže zde příkop zcela chyběl. Zemní fortifikace, představující dnes nejvýraznější prvek celé lokality, obklopovala vlastní centrální plošinu tvaru zaobleného lichoběžníka, na níž stávalo jednodílné jádro (obr. 1 a 2). Oproti dřívějším předpokladům nedávný výzkum ukázal, že v hradních konstrukcích nemuselo nutně převládat dřevo a přinejmenším obvodová hradba byla alespoň částečně zděná. Dosavadní výsledky archeologické prospekce naznačují poměrně krátkodobou existenci feudálního sídla ve 2. polovině či dokonce jen poslední čtvrtině 13. století, což

* PhDr. Jan JOHN, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Archeologický ústav (České Budějovice), jjohn@jcu.cz; PhDr. Daniel KOVÁŘ, Státní okresní archiv (České Budějovice), daniel.kovar@ceskearchiv.cz.

se zdá být v souladu s výpovědí písemných pramenů a potvrzují to i nálezy mincí, publikované v tomto příspěvku.¹

● 1: Plán hradu u Boršova s vynesím míst nálezů jednotlivých feniků (zaměření Daniel Kovář 2014, upraveno; čísla bodů odpovídají katalogu mincí).

● 2: Panoramatický pohled na areál hradu od severovýchodu (foto Jan John 2021).

¹ V letech 2018–2020 proběhla na hradě menší sondáž a průzkum s detektory kovů pod vedením doc. Ondřeje Chvojky. Akce se zúčastnili amatérští archeologové Jiří Zlatohlávek a Zbyněk Kadlec. Druhý jmenovaný je nálezcem všech tří mincí, které jsou nyní uloženy v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích (zatím bez inventárních čísel).

Držitelé hradu Boršova v písemných pramenech

Založení hradu je třeba posuzovat v kontextu aktivit široce rozvětveného šlechtického rodu, na jehož vzájemné příbuzenské vazby ukazují některé písemné zmínky, ale také společné erbovní znamení střely.² To ostatně napovídá, že měli společné předky s Bavyry ze Strakonice.

Nejpozději kolem poloviny 13. století se rod erbu střely majetkově etabloval na území dnešního jižního Českobudějovicka, v oblasti mezi řekami Vltavou a Malší, a jeho državy zasahovaly Pomalším až ke Kaplici. Geografické rozložení předurčovalo příslušníky této nobility k těsnějším kontaktům zejména s Vítkovci a dalšími mocnými činiteli regionu, a zdá se, že tento vztah – alespoň zpočátku – nenabýval konfliktních forem. Dalším společným rysem rodu byly zřejmě nemalé ambice, projevující se jednak pohybem v blízkosti předních velmožů, jednak výstavbou vlastních reprezentativních sídel. Nad řekou Malší si rozlehlý hrad vybudovali kolem přelomu 13. a 14. století páni z Pořešína, ale patrně už o několik desetiletí dříve vzniklo sídlo v Kamenném Újezdě a na protějším vltavském břehu byl založen hrad u Boršova. Jedna z pozdějších generací potom dala svým ambicím průchod vybudováním hradu Maškovce ve výrazné poloze na skále nad Vltavou, naproti již mezitím zaniklému boršovskému sídlu.

Řeka Vltava tvořila pravděpodobně hranici mezi državou pánů z Újezda (Kamenného) a majetkem dalšího šlechtice s erbem střely jménem Albert či Albera. Při současném stavu vědomostí, které se už sotva podaří rozšířit nově zjištěnými písemnými zmínkami, lze právě tohoto muže pokládat za zakladatele boršovského hradu, a možná také kostela v samotné vsi Boršově. Výstavba kostelů jako základů farní sítě, ale zároveň prostředku k vyjádření zbožnosti a sociálního statusu, představovala další z projevů ambiciózních členů nobility – existence zděného kostela v protějším Kamenném Újezdě se ostatně odrazila i v německém názvu lokality (1263 *Steynchirchen*).

Území ovládané Albertem nebylo zřejmě příliš rozsáhlé a naráželo ze všech stran na určité limity, a to ještě hovoříme o době, než do mocenských zápasů o ovládnutí krajiny vstoupil důležitý hráč, totiž královské město České Budějovice, založené během první poloviny 60. let 13. věku v přemyslovské enklávě severně od Boršova. K vybudování boršovského sídla byla vybrána strategicky zřejmě nejlepší poloha, jakou Albertovo majetkové zázemí poskytovalo – prudký skalnatý sráz vltavského údolí a široká strž vyhloubená krátkým levostranným přítokem řeky zajistily hradu dobrou přirozenou ochranu v zásadě ze tří stran. Umístění na horní hraně svahu na vnější straně říční zákruty (analogické poloze blízkého hradu Maškovce) propůjčilo sídlu další přidanou hodnotu, a tou byl dobrý výhled a přímá viditelnost mezi boršovským hradem a protějším Kamenným Újezdem. Při výběru staveniště tedy mohl sehrát roli i tento demonstrativní účel, signalizující jasné majetkové nároky a vymezení, a to přesto, že o případných územních sporech mezi příslušníky rodu erbu střely nejsme

² SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty 3* (ed. Vladimír Růžek), Praha 2002, s. 270–285.

z pramenů informování. Zakladatel hradu současně rezignoval na bezprostřední sepětí s intravilánem vesnice a s kostelem v Boršově, kde by si mohl vystavět jen skromnější sídlo se strategicky méně výhodnou polohou. Odpovídalo to dobovému trendu budování hradů ve výrazných polohách ve volné krajině, navazujícím na starší hradištní tradice, a nikoli druhému směru zakládání dvorců či tvrzí v přímé vazbě na vesnické a hospodářské zázemí.

První zmínka o Albertovi přichází v listině z 11. června 1261, která stvrzovala obdarování kláštera Vyššího Brodu panem Vokem z Rožmberka. Předmětem daru bylo patronátní právo ke kostelu ve Veselí nad Lužnicí a jemu blízká vesnice Ponědraž. Mezi svědky zlistiněného právního aktu se vyskytuje „*dominus Albertus de Borschow*“, uvedený na druhém místě za Vítkem z Krumlova, ale například také pan Hirzo, purkrabí královského Zvíkova, v tu dobu možná už pověřený přípravou na lokaci města Českých Budějovic.³ Po dalších pěti letech nacházíme další písemnou stopu, a opět je to svědečná řada listiny: 26. června 1266 Čěč z Velešína postoupil klášteru v dolnorakouském Zwettlu (Světlá) vesnici Reinprechts nedaleko Weitry (Vitorazi), přičemž si za svědky přizval členy vítkovského rodu Oldřicha z Hradce, Vítku z Krumlova, Budiwoje ze Skalice a na čtvrtém místě za nimi figuruje „*Albero de Borschcowe*“, následovaný Smilem ze Smilenburka a několika rakouskými šlechtici.⁴ Listina byla vydána přímo ve zwettelském klášteře, což předpokládá i osobní přítomnost svědků. Nepřímo tu tedy máme doloženu zeměpisnou mobilitu Alberta z Boršova, ale současně jeho pohyb mezi předními jihočeskými velmoži a také rodící se Albertovy vazby na prostředí rakouské šlechty, které ani v budoucnu nepustí ze zřetel. V podobných souvislostech zastihujeme boršovského šlechtice 19. března 1272 (1274), tentokrát na hradě Rožmberku, kde bratři Jindřich a Vítek stvrdili další obdarování pro cisterciáky z Vyššího Brodu.⁵ „*Dominus Albertus de Porsow*“ tu vystupuje ve vybrané společnosti svědků, a to na desátém místě za bratry ze Schauenberka, Oldřichem z Hradce, Ojřím z Klokot, Závíšem, Vítkem a Vokem, syny Budiwoje z Krumlova, a Jindřichem a Vokem, syny Vítku z Krumlova. Kromě několika dalších příslušníků šlechtických rodin převážně z Českokrumlovska se hned za Albertem poprvé objevuje jeho bratr Beneš („*dominus Benysius frater suus*“), což pro nás představuje důležitý genealogický údaj. Vzhledem k pořadí a také s ohledem na to, že se Beneš vynořuje z pramenů s jedenáctiletým odstupem, jej lze nejspíše považovat za mladšího Alberta sourozence. Jinak neznámou postavou pro nás zůstává třetí bratr Tobiáš, zmíněný v roce 1279.⁶

³ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars II, annorum 1253–1310*, ed. Josef EMLER, Praha 1882 (dále jen RBM II), s. 120, č. 321 a 322; *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. Hohenfurt in Böhmen*, ed. Mathias PANGERL, Fontes rerum austriacarum, Diplomataria et acta, XXIII. Band, Wien 1865 (dále jen URKUNDENBUCH HOHENFURT), s. 12–13, č. IX a X.

⁴ RBM II, s. 202, č. 521; listina se s mylnou datací 26. 6. 1262 opakuje též na s. 145, č. 373.

⁵ RBM II, s. 311, č. 776; URKUNDENBUCH HOHENFURT, s. 25–26, č. XX a s. 28–29, č. XXII.

⁶ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars IV, annorum 1333–1346*, ed. Josef EMLER, Praha 1892 (dále jen RBM IV), s. 735, č. 1846.

I těchto několik málo listinných dokladů naznačuje rozsah a hloubku vzájemných vazeb a důvěry, která panovala mezi předními Vítkovci a panem Albertem z Boršova, k němuž se dodatečně přidružil i bratr Beneš. Pobývání ve vítkovské společnosti Albertovi zprostředkovalo i častější styky s vyšebrodským klášteřem cisterciáků a štedrá hmotná podpora této církevní instituce ze strany Vítkovců nepochybně inspirovala také samotného Alberta k podobnému činu. Prostřednictvím zmíněného Čěče z Velešína a jeho manželky rozené z Kuenringu se potom prohloubily Albertovy vztahy k rakouskému prostředí. Není vyloučeno, že všechny naznačené faktory ovlivnily i další životní kroky Alberta z Boršova – zejména jeho přesídlení k česko-rakouským hranicím.

Důležitou roli zde mohl sehrát Ojř z Klokot, s nímž se Albert sešel roku 1272 (1274) jako svědek na hradě Rožmberku a jistě i při mnoha dalších příležitostech. Především na tomto místě, že Albert měl syna Ojíře, koncem 70. let již dospělého, jemuž mohl otec vybrat jméno právě na počest mocného Vítkovce. Ojř z Klokot v písemných pramenech střídal predikáty podle svých dalších sídel, totiž Lomnice, Třeboně, (Trhových) Svinů a od roku 1279 také Nových Hradů, kde patrně nedlouho před tímto datem založil hrad s přílehlým sídlištěm městského typu. Zájem Vítkovců o tuto příhraniční oblast vzrostl zejména po roce 1257, kdy Vok z Rožmberka získal sňatkem s vdovou po Heinrichu III. z Kuenringu území v okolí Horní Stropnice.⁷

Neznámým způsobem, nejspíše však prostřednictvím svých blízkých vztahů s členy vítkovského rodu, získal Albert z Boršova majetkový podíl v Horní Stropnici – hovoří se zjednodušeně o polovině, ale přesný poměr není znám. Jak níže uvidíme, zároveň s tím se v Albertových rukou ocitla i sousední vesnice Světví. Čistě spekulativně můžeme vyslovit domněnku, zda Albertovi nepřípadlo stropnické zboží například jako náhrada za větší pohledávku u Vítkovců. Pravděpodobně během 70. let dal Albert přednost novému sídlu v Horní Stropnici, s čímž souvisí i změna jeho predikátu. Poprvé ho jako Alberta ze Stropnice nacházíme v listině z 21. května 1279, která byla dokonce vydána přímo na stropnickém sídle, a v níž mezi svědky figurují bratři z nedalekého Žumberka, sourozenci z (Kamenného) Újezda a překvapivě na posledním místě svědečné řady Ojř z Nových Hradů.⁸ Albert ze Stropnice šel ve stopách svých šlechtických přátel a prostřednictvím této listiny daroval vesnici Světví (*Zwettlern*) cisterciáckému klášteřu ve Zwettlu, a sice pro spásu duší svých zemřelých příbuzných, duše své a manželky Petronilly. Darování se stalo se souhlasem Albertových synů Ojíře a Alberta, o kterém tu slyšíme naposledy, neboť patrně před rokem 1286 zemřel.

Co přimělo Alberta, aby opustil svůj hrad u Boršova a přesídlil do Horní Stropnice, se můžeme pouze domnívat. Nic nenasvědčuje tomu, že by odchod

⁷ HAVLICE, Jiří: *Partem terrae nostrae Austriae adjacentem. Ke kolonizaci Novohradského podhůří a počátkům města Nových Hradů*, in: *Počátky měst a městeček v jižních Čechách. Sborník příspěvků k dějinám urbanizace jihočeského regionu. Jihočeský sborník historický – Supplementum 7*, České Budějovice 2016, s. 270–287.

⁸ RBM IV, s. 735, č. 1846.

neměl být dobrovolný, což znamená, že Stropnice představovala v Albertových očích perspektivnější lokalitu. Dnešní badatel patrně bude situaci podvědomě vnímat zkreslenou perspektivou, která je dána aktuální pozicí Horní Stropnice jako odlehlého a poněkud stagnujícího pohraničního městečka. Ve středověku však šlo o velmi slibnou lokalitu, výhodně položenou na křižovatce dálkových komunikací a těžící právě z přeshraničního obchodního provozu. Na něco podobného Albert nemohl v Boršově pomýšlet, mimo jiné i pod tlakem narůstající konkurence blízkých Českých Budějovic. Prvotní motivace tedy mohla být ekonomická, k čemuž se snad připojily důvody společenské, tedy snaha být blíže vítkovským sídlům a prostředí rakouské nobility. Není zřejmě náhoda, že zhruba ve stejné době dal i Albertův bratr Beneš přednost jinému sídlu a roku 1279 jej zastihujeme s novým predikátem „z Chlumu“ podle osady poblíž Křemže.⁹

Albertovým přesídlením se tu nezabýváme samoučelně, neboť tato skutečnost může svým způsobem vypovídat o rezidenčních kvalitách hradu u Boršova. Jestliže Albert i bratr Beneš z boršovského sídla odešli, patrně je nepovažovali za dostatečné, respektive museli mít dobrý důvod k jeho opuštění, a více jim vyhovovaly rezidence ve Stropnici a Chlumu. Pokud tu nepůsobil tlak jiných, nám unikajících okolností, můžeme předpokládat nižší kvalitativní úroveň stavby, a nelze ani vyloučit, že boršovský hrad nemusel být zcela dokončen anebo byl zničen například požárem. Výmluvné je v tomto kontextu mlčení pramenů, které zaznamenaly přechod Boršova z Albertových rukou, ale o sídle se nijak nezmiňují.

Před polovinou 80. let 13. století už byl Albert srostlý se společenským a ekonomickým prostředím pohraničního Novohradska. Roku 1284 například jako „*dominus Albertus de Strobnitz*“ připojil svůj souhlas, když Smil z Nových Hradů osvobodil vyšebrodský klášter od placení mýta.¹⁰ Původní Albertův predikát zaznívá ještě jednou naposledy 29. června 1286, kdy Jindřich z Rožmberka a spolu s ním „*Albertus de Borschowe*“ se souhlasem manželky Petronilly a jediného syna Ojře přenechali patronátní právo ke stropnickému kostelu vyšebrodským cisterciákům. Zatímco ve vlastním textu listiny čteme predikát „z Boršova“, na přivěšené pečetě už je opis „*S. Alberti . de . Strobnitz*“.¹¹ Příslušná listina z června 1286 byla vydána ve Vyšším Brodě a není vyloučeno, že při této příležitosti mohlo být zároveň dojednáno darování boršovského zboží klášteru a že tedy Albert symbolicky použil svůj starý predikát zcela záměrně, aby zdůraznil svou pozici držitele a dárce. Svůj majetek – z hlediska Stropnice už příliš vzdálený – se totiž Albert rozhodl věnovat ke zbožným účelům. Předmětem donace se stala celá ves Boršov s patronátním právem ke kostelu tamtéž a převod se uskutečnil za opata Oty II., nejspíše hned po jeho nástupu

⁹ RBM IV, s. 735, č. 1846.

¹⁰ URKUNDENBUCH HOHENFURT, s. 37, č. XXXII.

¹¹ RBM II, s. 596, č. 1388; URKUNDENBUCH HOHENFURT, s. 38–39, č. XXXIII a XXXIV.

v roce 1286, nebo někdy v rozmezí let 1286–1290.¹² Literatura někdy uvádí rok darování 1290, ale v tomto roce (20. března) došlo pouze k potvrzení již uskutečněného aktu pražským biskupem Tobiášem, a to společně s potvrzením převodu patronátního práva ve Stropnici z roku 1286. Albertův dar kromě toho stvrdil 23. března 1290 ještě král Václav II., takže se zdá, že k těmto do datečným konfirmacím byla využita výjimečná cesta do Prahy.¹³

Výpověď písemných pramenů lze shrnout konstatováním, že šlechtické sídlo u Boršova nad Vltavou založil před rokem 1261 Albert erbu stěly, spřízněný s dalšími rody v okolním regionu, který tu patrně po nějakou dobu sídlil s bratrem Benešem a možná Tobiášem. Během 70. let 13. století však zdejší hrad, snad ne zcela dostavěný, opustili a Albert se usadil v Horní Stropnici, která mu skýtala lepší ekonomické a společenské podmínky. Boršov se pro něj stal odlehlým statkem, a tak jej v letech 1286–1290 daroval klášteřu ve Vyšším Brodě, tedy církevní instituci spojené s Vítkovci, s nimiž Albert udržoval četné vazby. Doba existence boršovského hradu je tedy pravděpodobně omezena na jedinou generaci šlechtického rodu, přičemž samotné sídlo zcela uniklo zachycení v pramenech.

Není vyloučeno, že vyšebrodští cisterciáci ještě po nějakou dobu využívali opevněnou lokalitu jako mocenský opěrný bod zajišťující jejich zájmy v poměrně odlehlé části klášterního panství, což by bylo v souladu s praxí význačných a rozsáhlými pozemkovými majetky obdařených církevních institucí vrcholného středověku. Podobná fortifikace mohla mít přinejmenším demonstrativní účinek, zároveň je však díky archeologickému poznání zřejmé, že její využití skončilo nejpozději kolem přelomu 13. a 14. století. K Boršovu nad Vltavou se s největší pravděpodobností nevztahují písemné zmínky z let 1378–1426 o Mikuláši Plachtíkovi z Boršova a Beneši Plachtovi z Boršova či Baršova, které se sledovanou lokalitou spojil August Sedláček a po něm další literatura. Ve skutečnosti se tento drobný šlechtický rod psal podle stejnojmenné, dnes převážně zaniklé osady (Boršov, Baršov, německy Giesshübl) u Malšína, zhruba 7 km severoseverozápadně od Vyššího Brodu.¹⁴

Dějiny výzkumu lokality

Prvním, kdo uvedl fortifikaci u Boršova do odborné literatury, byl – nikterak překvapivě – v roce 1884 August Sedláček. Jako zkušený terénní pozorovatel správně rozpoznal, že se jedná o středověké opevněné sídlo, které spojil s archivními zmínkami z 2. poloviny 13. století a přiřadil sem i písemné zprá-

¹² Rok obdarování 1286 předpokládá rovněž ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny, dílu I. část 5., Středověká kolonisace v zemích českých*, Praha 1938, s. 1075.

¹³ URKUNDENBUCH HOHENFURT, s. 39–42, č. XXXV, XXXVI a XXXVII.

¹⁴ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého, III. díl, Budějovsko*, Praha 1884, s. 291; písemné zprávy k lokalitě na Vyšebrodsku správně přiřadil např. SCHMIDT, Valentin: *Edelsitze in den Dörfern des südlichen Böhmerwaldes*, Der Einsiedel im Wald. Unterhaltungs- und Wirtschafts-Beilage des „Landboten“, 1924, č. 5, s. 1.

vy z mladšího středověku.¹⁵ Intenzivní zájem o lokalitu projevoval profesor českobudějovické české reálky a historik umění Josef Braniš, jenž sem kolem přelomu 19. a 20. století s oblibou vodil své studenty a podával jim podrobný výklad, z dnešního pohledu obsahující mnohé prvky romantismu.¹⁶ Zařadil hradiště do budějovického svazku Soupisu památek pod heslem Záhorčice, kde mu věnoval velice stručný popis a zmínku, že dosud nebylo zkoumáno.¹⁷ Sám Josef Braniš se pokusil tento nedostatek napravit a v letech 1901 a 1903 provedl na hradě výkopy, přičemž našel četné střepy, které považoval za hradištní, a nenarazil na stopy zdiva.¹⁸ Na základě svých pokračujících výzkumů této a dalších opevněných lokalit v povodí Vltavy a Malše vypracoval Josef Braniš během následujících let hypotézu, podle níž existovala tato opevnění současně a v raném středověku měla tvořit důkladný obranný systém slovanského kmene Doudlebů: zařadil sem kromě samotných Doudleb také hradiště Branišovice, fortifikace Strahov a Kamennou věž u Velešina, hradiště u Třísova, u Černice a také „nejmenší z doudlebských hradišť“ u Záhorčic neboli Boršova, které vzhledem k malým rozměrům pokládal za pomeznu stráž a útočiště obyvatel z blízké vesnice.¹⁹

Svérázný badatel na archeologickém poli Joža Mádl sem podle vlastních vzpomínek v roce 1905 zavedl profesora Josefa Ladislava Píče, který se vyjádřil, že hradiště pochází patrně z 6. až 7. století.²⁰ Z Branišovy hypotézy vycházel při psaní monografie obce Boršova ve druhé polovině 30. let místní historik Vojtěch Mareš, ale předpokládal navíc existenci zaniklého středověkého sídla přímo ve vsi, v prostoru pozdější fary, kde úvozovou cestu považoval za zbytek příkopu.²¹

Výše uvedenou hypotézu Josefa Braniše o doudlebském obranném systému ve své starší práci o prehistorii Českobudějovicka ještě v zásadě převzal Bedřich Dubský, ačkoli vyslovil jisté pochybnosti a předdeslal, že bude třeba dalšími výzkumy dosáhnout přesnějšího chronologického rozřídění lokalit.²² Během 20. až 40. let ale všechna zmíněná místa osobně navštívil a prozkoumal za účelem kritické revize Branišova systému, který se tak podařilo zcela vyvrátit: přestože mladší bádání dospělo ještě k dílčím upřesněním, Dubský správně rozpoznal, že jednotlivé lokality spolu vůbec nesouvisejí a vznikly ve skutečnosti

¹⁵ SEDLÁČEK, A.: *Hrady*, s. 291.

¹⁶ BRANIŠ, Josef: *Archeologické vycházky do okolí česko-budějovického. Vycházka na hradiště u Záhorčic*, in: Šestnáctá výroční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích za školní rok 1900, České Budějovice 1900.

¹⁷ BRANIŠ, Josef: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese česko-budějovickém*, Praha 1900, s. 138.

¹⁸ *Archeologický ústav AV ČR v Praze, nálezová zpráva čj. 2888/42 – Joža Mádl: Boršov, okr. Č. Budějovice*.

¹⁹ BRANIŠ, Josef: *Staročeské hrady. Přednáška, konaná 7. prosince 1908 ve Společnosti přátel starožitností českých v Praze*, in: Program reálky v Kladně 1909. XIX. výroční zpráva reálky v Kladně za rok 1908–1909, Kladno 1909, s. 8–12; TÝŽ: *Osídlení Doudlebska*, Praha 1911.

²⁰ *Archeologický ústav AV ČR v Praze, nálezová zpráva čj. 2888/42 – Joža Mádl: Boršov, okr. Č. Budějovice*.

²¹ MAREŠ, Vojtěch: *O minulosti obce Boršova u Českých Budějovic*, Boršov nad Vltavou 1938, s. 6–9.

²² DUBSKÝ, Bedřich: *Českobudějovicko v době prehistorické*, České Budějovice 1926, s. 22–27.

v širokém časovém horizontu od doby laténské až po raný novověk. U boršovského hradiště vyloučil vzhledem k malému rozhledu jeho strážní účel, opravil nepřesnosti Branišova popisu a našel keramiku, kterou řadil do 12. století.²³

Až do začátku 90. let 20. století lokalita prakticky unikala pozornosti odborné literatury, nebyla zařazena ani do kompendia o hradech, zámcích a tvrzích z roku 1986 a pouze v turistických průvodcích a mapách se občas objevila, obvykle ale s informací poplatnou ještě Branišovu zařazení mezi slovanská hradiště. Za středověký hrádek ji správně považoval amatérský badatel a spolupracovník pražského Archeologického ústavu Jiří Čížek, jenž Boršov navštívil v roce 1987 a pořídil poměrně přesný terénní náčrt. Roku 1994 byl v regionálním vlastivědném periodiku vydán první shrnující článek s novým půdorysným zaměřením lokality,²⁴ fortifikaci podchytila soupisová literatura o archeologických nemovitých památkách²⁵ i panských sídlech Českobudějovicka.²⁶ V celostátních soupisech se vzhledem ke svému nevelkému rozsahu a nejasné charakteristice ocitla jak v kontextu tvrzí,²⁷ tak hradů,²⁸ přičemž moderní kastelologické bádání se přiklání ke kategorizaci boršovského opevněného sídla jako hradu. Zavedením odbočky turistické trasy v první polovině 90. let 20. století vzrostlo také obecné povědomí veřejnosti o existenci tohoto zajímavého místa. V rámci posledního výzkumu proběhla na jaře 2020 na vnitřní ploše menší zjišťovací sondáž; ve dvou sondážích při hraně jádra se podařilo zachytit pozůstatky zděné konstrukce, patřící snad obvodovému opevnění.

Nálezy mincí

Během detektorové prospekce v roce 2018²⁹ došlo v areálu hradu k nálezům tří drobných stříbrných mincí. Ve všech případech se jedná o vídeňské feniky, ražené během vlády Rudolfa Habsburského v mincovnách Vídeň a Enže. Mince jsou klasifikovány podle typologie, publikované v prvním svazku základní přehledové práce *Corpus Nummorum Austriacorum*, dále jen CNA I.³⁰

²³ DUBSKÝ, Bedřich: *Pravěk jižních Čech*, Blatná 1949, s. 523–558.

²⁴ KOVÁŘ, Daniel: *Tvrziště u Boršova nad Vltavou*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 31, 1994, s. 229–234.

²⁵ BENEŠ, Antonín – MICHÁLEK, Jan – ZAVŘEL, Petr: *Archeologické nemovité památky okresu České Budějovice 1. Soupis a studie*, Praha 1999, s. 82–83.

²⁶ KOVÁŘ, Daniel: *Tvrze, hrady a zámky Českobudějovicka*, České Budějovice 2011, s. 63–64.

²⁷ Kolektiv 1998: *Encyklopedie českých tvrzí I. (A–J)*, Praha 1998, s. 35–36.

²⁸ DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 76.

²⁹ Viz poznámka č. 1.

³⁰ KOCH, Bernhard: *Corpus Nummorum Austriacorum I. Mittelalter*, Wien 1994.

DOLNÍ RAKOUSY, Rudolf I. Habsburský (1276–1282), mincovna *Vídeň*, AR

feník se čtyřrázem

Lit.: CNA I, s. 81, č. B 183.

1. 0,64 g; 17,1 x 16,5 mm.

–, Lit.: CNA I, s. 81, č. B 187.

2. 0,34 g; 15,3 x 13,8 mm; mince je silně korodovaná a naprasklá.

mincovna: *Enže*, AR feník se čtyřrázem

Lit.: CNA I, s. 81, č. B 188.

3. 0,58 g; 15,2 x 15,7 mm.

Vídeňské feníky z hradu u Boršova můžeme považovat za dobově ztracené exempláře, které nám ilustrují jak období využívání této lokality, tak i strukturu tehdejšího oběživa. Rakouské feníky (dobově často označované jako denáry) tvořily v oblasti jižních Čech velmi významnou složku peněžního oběhu od 13. až přibližně do poloviny 15. století. Soupis starších nálezů mincí, vydaný v roce 1956,³¹ uvádí hromadné nálezy rakouských feníků 13. století např. z Horní Radouň (s. 85, č. 1790), Ortvínovic (s. 88, č. 1808), Zlivi (s. 93, č. 1832) a České Olešné³² (s. 93, č. 1833). Je přitom signifikantní, že všechny

³¹ RADOMĚRSKÝ, Pavel: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového*, in: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.2*, ed. Emanuela Nohejlová-Prátová, Praha 1956, s. 77–111.

³² RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Nález rakouských feníků 13. století v České Olešné u Jindřichova Hradce*, Numismatický sborník 10, 1968, s. 111–121.

tyto jihočeské nálezy pocházejí z oblasti Jindřichohradecka a Českobudějovicka, kam nejspíše vídeňské feniky pronikaly nejintenzivněji. Z geografického hlediska lze logicky předpokládat jejich výskyt i na Českokrumlovsku, tam jsou však zatím pro 13. století k dispozici jen ne zcela jisté soubory.³³ Dodejme, že výskyt rakouských feniků v jihočeském prostoru je na základě depotů dobře archeologicky doložen i pro 1. polovinu 14. století (viz nové detailní zpracování hromadného nálezu ze Staré Hlíny, okr. Jindřichův Hradec).³⁴

Díky archeologickému výzkumu katedrály sv. Mikuláše v Českých Budějovicích máme k dispozici rovněž hmatatelný doklad běžného používání vídeňských feniků v tomto královském městě, vzdáleném cca osm kilometrů severně od Boršova. V podsypu dlažby presbytáře byly nalezeny čtyři feniky z období vlády Přemysla II. Otakara, Rudolfa Habsburského (2 ks) a Fridricha Sličného. I v tomto případě jde nepochybně o dobově ztracené exempláře.³⁵

Oběhu cizích feniků nahrávala jak geografická poloha jižních Čech (Boršov je vzdušnou čarou pouhých 30 km od hranice s Rakousy a 70 km od významného obchodního střediska v Linci), tak politické vazby jihočeské šlechty na rakouskou a bavorskou oblast.³⁶ Přítomnost vídeňských feniků v jihočeském prostředí nám přitom dokládají nejen archeologické, ale i písemné prameny. V této drobné, ale dobře dostupné a oblíbené minci byly často placeny i velké sumy, jak dokládá např. listina, podle níž v roce 1302 prodal Smil z Nových Hradů vyšebrodským cisterciákům svůj poloviční podíl v Horní Stropnici a vesnici Gerleithen (Dlouhá Stropnice) za 422 liber (tedy 101 280 ks) starých vídeňských feniků s podmínkou, že při případném zpětném odkoupení bude moci použít i nově zavedené pražské groše (*grozzer prager phennige*) ve stanoveném poměru 7,5 vídeňských feniků za pražský groš.³⁷

Připomeňme v této souvislosti opět Alberta z Boršova, v jehož osobě se spojuje jednak bezprostřední vztah k Horní Stropnici a k Boršovu nad Vltavou, jednak jeho kontakty s prostředím rakouské šlechty a církevních institucí. Možnosti oběhu drobné mince se nám zde tedy zajímavě personifikují.

³³ MILITKÝ, Jiří: *Nálezy mincí na Českokrumlovsku*, Acta Musei Nationalis Pragae – Historia 59/1–2, 2005, s. 50.

³⁴ MILITKÝ, Jiří: *Depot feniků ze Staré Hlíny (okr. Jindřichův Hradec). Příspěvek k poznání struktury oběživa v 1. polovině 14. století v jižních Čechách*, Numismatický sborník 29/2 (2015), 2016, s. 183–240.

³⁵ ADÁMEK, Jan – HANSOVÁ, Jarmila – KOVÁŘ, Daniel – LAVIČKA, Roman – MAREŠ, Zdeněk – THOMOVÁ, Zuzana: *Katedrála sv. Mikuláše v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2015, s. 22.

³⁶ Srovnej CASTELIN, Karel: *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471*, Praha 1953, s. 97.

³⁷ RBM II, s. 832, č. 1932.

Závěr

Pouhé tři vídeňské feniky z hradu u Boršova nejsou z hlediska množství nikterak statisticky významným souborem, jejich historická hodnota však vyniká v kontextu skutečnosti, že hrad není zmiňován v písemných pramenech, a i archeologicky je zatím jen minimálně prozkoumán. Výhradně na základě nálezů mincí můžeme fungování hradu datovat do poslední čtvrtiny 13. století, neboť feniky Rudolfa Habsburského se do jeho areálu nemohly dostat před rokem 1276. Není samozřejmě vyloučeno, že hrad vznikl o něco dříve, a neznáme ani délku trvání jeho výstavby. Na druhou stranu je třeba vzít v úvahu i fakt, že feniky Rudolfa Habsburského hojně obíhaly i v následujícím 14. století (viz výše zmíněný depot ze Staré Hlíny, ukrytý kolem roku 1320).³⁸ Jelikož ale všechny tři mince spadají výlučně do sedmiletého období vlády jediného panovníka, podporují předpoklad krátkodobé existence hradu pánů z Boršova, kteří ho pravděpodobně někdy během 70. až 80. let 13. století definitivně opustili a boršovské panství převedli na cisterciáky z Vyššího Brodu. Zda byl hrad nějakou dobu využíván i poté, zůstává otázkou. Pokud se v budoucnu potvrdí hypotéza vymezující existenci hradu do intervalu přibližně jedné generace, budou i ostatní archeologické nálezy z této lokality jasně časově vymezené a důležité z hlediska chronologie vrcholně středověkých artefaktů (např. keramiky) na Českobudějovicku. Malý soubor mincí z hradu u Boršova nad Vltavou rovněž rozhojňuje archeologické doklady skutečnosti, že vídeňské (a částečně i bavorské) feniky byly dominantním drobným platidlem vrcholného středověku ve značné části jihočeského regionu.

³⁸ MILITKÝ, Jiří: *Depot*, s. 227.